

Fenologie 2007: Afrikaanse gevolgen van een hete april

Jos Pilzecker

Inleiding

Ondanks een beperkt aantal ingezonden lijsten kan het 28^e jaar fenologie ons opnieuw verrassen. Door opmerkelijk hoge winter- en voorjaarstemperaturen komen veel soorten vroeg aan, dit jaar vooral de Afrikagangers.

Het weer

Winter en voorjaar passen in de zachte trend: alle maanden vanaf september 2006 tot en met april 2007 staan zelfs in de toptien van de warmste sinds 1901! De winter valt dan ook in de categorie 'buitengewoon zacht'. April is belachelijk zomers.

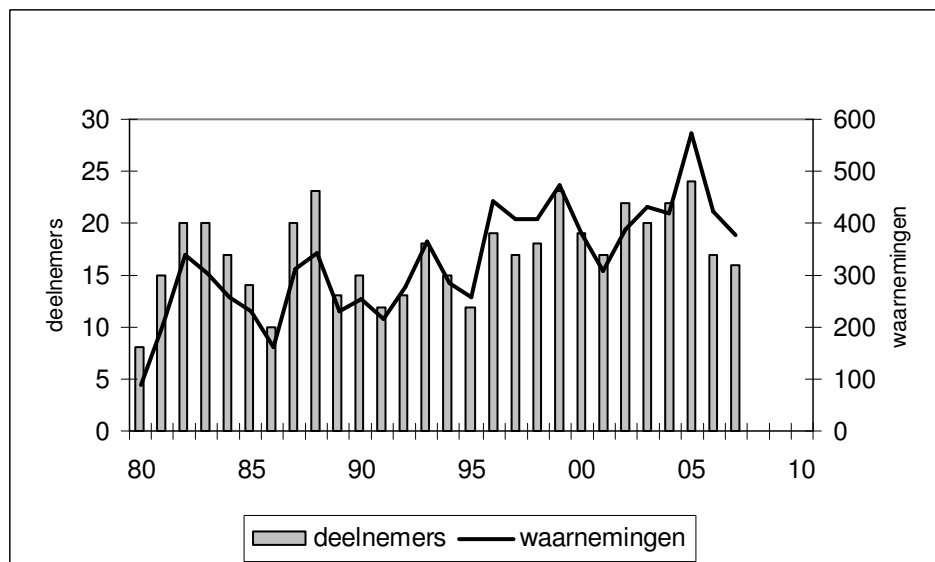
Januari kent door een krachtige weststroming een record zachte temperatuur, meer passend bij april! En westenwind brengt uiteraard ook veel regen: in Leuvenheim 175 mm tegen normaal in De Bilt 69 mm.

Februari is ook erg zacht, gemiddeld 3 graden boven normaal. En ook deze maand is flink nat (Leuvenheim 106,5 mm tegen 48 mm normaal) en somber.

Maart is ook al erg zacht en bovendien zeer zonnig.

April spant de kroon: met 13,1 graad gemiddeld is het 4,8 boven normaal en dat is 1,8 graad boven de warmste april ooit sinds 1706. Ook is het de hele maand droog (De Bilt tapt 0,4 mm af over de hele maand!) en is het record zonnig. Het is gewoon zomer!!!

Mei komt ook warmer uit dan normaal, vooral de eerste week loopt nog in het aprilpatroon door. Daarna wordt het wisselvallig.

Figuur 1: Aantal deelnemers en waarnemingen per jaar

Aantallen

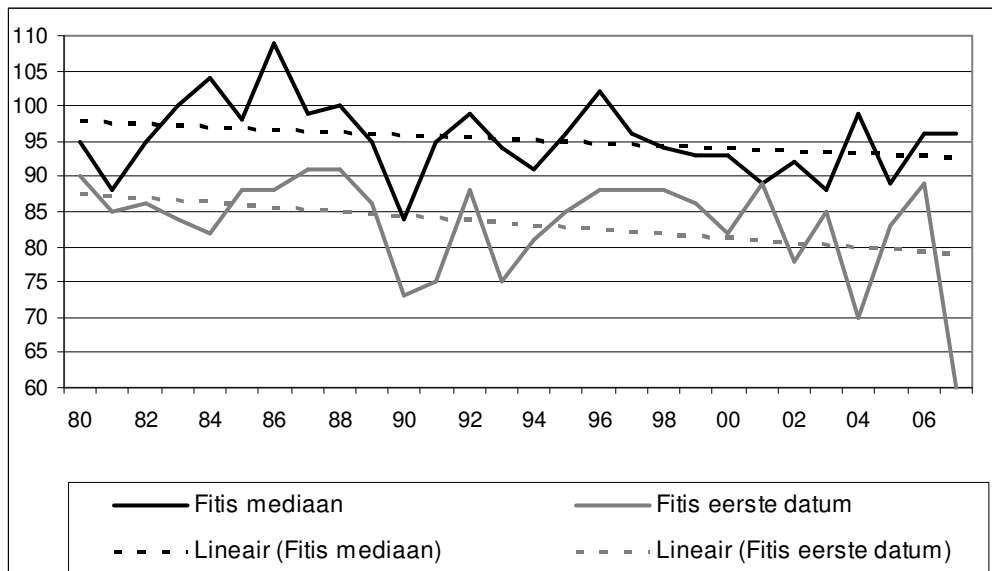
De laatste twee jaar lijkt de animo wat af te nemen. In 2005 lag het aantal lijsten én het aantal gegevens op recordhoogte, dit jaar zitten we voor beide op ongeveer tweederde daarvan (16 lijsten met 376 data). Wel heeft 2007 een redelijk aantal waarnemingen per lijst (23,5 tegen 19 gemiddeld), dus voor veel soorten kan een aardig beeld gemaakt worden. Eigenlijk is de verdeling van de waarnemingen over de soorten heel normaal, geen enkele soort heeft een opvallend hoge of lage aantal.

Na 28 jaar fenologie kan het aantal gegevens per soort sterk verschillen. Koploper is de Tijftjaf met 407 data, dus gemiddeld ruim 19 per jaar. Logische tweede is de andere typische voorjaarssoort, de Boerenzwaluw, met 389 waarnemingen en die wordt direct gevolgd door de Fitis met 384 en de Zwartkop met 380. Ook bij Gierzwaluw, Koekoek en Zwarte Roodstaart gaat het nog om aantallen boven de 300.

De 'moeilijke' soorten zitten hier mijlenver achter. De laagste aantallen bij Rietzanger, Bosruiter, Grote Karekiet, Wielewaal en Sprinkhaanzanger (alle minder dan 60 data) worden veroorzaakt door lage trefkansen, maar ook doordat ze niet alle jaren op de lijst hebben gestaan. Bij deze groep is een uitspraak over aankomstpatronen en verschillen tussen de jaren niet te geven.

Eerste waarneming,

Dat het hele voorjaar zacht tot zeer warm is zie je in het forse aantal opvallend vroege aankomsten (vroeger dan de standaarddeviatie), namelijk 12 van de 45 soorten. Het totaal ontbreken van late eerste waarnemingen versterkt dat effect nog. Twee soorten scoren een nieuwe vroegste datum: Wespindief (van 31 maart naar 28 maart) en Fitis (tien dagen eerder dan de vroegste uit 2004).

Figuur 2: Fitis, eerste waarneming en mediaan

Maar daarnaast zijn er ook opvallend veel soorten met de op-één-na-vroegste datum: Bosruiter, Nachtegaal, Sprinkhaanzanger, Grote Karekiet en Spotvogel! En bij nog zeven soorten valt de eerste waarneming onder de vroegste vijf van de soort.

Winterwaarneming of toch vroege eerste?

De laatste jaren met al die warme winters neemt het aantal waarnemingen van overwinterende beesten toe. Voor de Scholekster is die discussie eigenlijk afgelopen, die overwintert gewoon elk jaar, zodat we niet meer spreken over een 'eerste datum'. Roodborsttapuit levert bijna jaarlijks twijfel op, net als Witgat, Tijftjaf en Zwartkop. Een grote afstand tussen eerste en tweede waarneming moet soms de beslissing forceren. Dit jaar geldt dat voor Robotap en Witgat. De Zwartkop krijgt het voordeel van de twijfel door snelvolgende waarnemingen. Maar er meldt zich dit jaar een nieuwe soort waarover discussie ontstaat: de vroege Fitis. De eerste datum is erg vroeg (10 dagen voor oude recorddatum) en bovendien staat de volgende pas een maand later. In figuur 2 lijkt de vroege aankomst echter enigszins te passen in de tendens van de laatste jaren. In de nieuwe lijst voor 2008

wordt bij een aantal soorten gevraagd om eventuele zang te vermelden, misschien helpt het.....

Feno naast site

Dit jaar valt op dat voor maar liefst 11 soorten de site een vroegere datum aangeeft dan het reguliere fenologieonderzoek. In de meeste gevallen gaat dat om slechts één of enkele dagen.

Toch zitten er een paar opmerkelijke dingen tussen. De eerste datum voor de Gierzwaluw ligt vier dagen eerder, opmerkelijk voor een algemene en veel gemelde soort die altijd erg massaal aankomt. Bovendien gaat het om een erg vroege datum, namelijk de gedeelde derde plaats in 28 jaar! De datums voor Rietzanger en Tortel liggen 9 dagen vroeger, maar dat is niet zo uitzonderlijk voor soorten waarvan de trefkans erg laag is. Toch is het voor de Tortel wel een vrij vroege waarneming, namelijk de elfde van alle jaren.

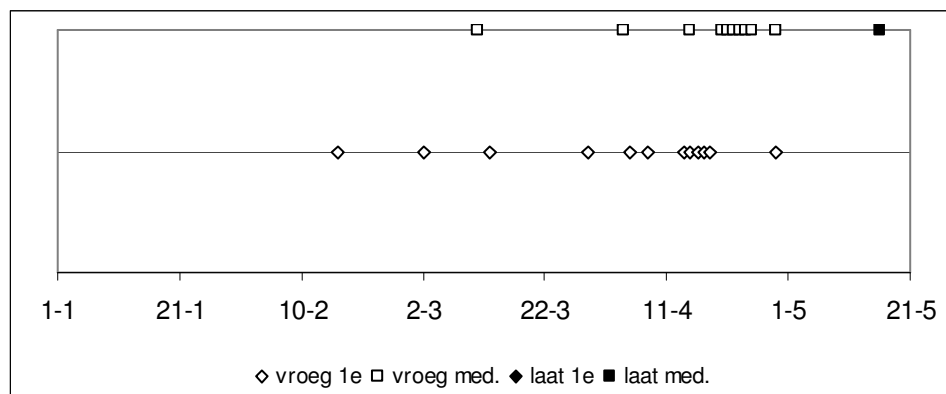
Mediane datum

De enige soort met een late mediaan (Bosrietzanger) moet met wat argwaan bekeken worden. Er zit een gat van drie weken in de datareeks, maar er kan ook sprake zijn van weersinvloeden, want de aankomst valt in de eerste wisselvallige periode van het seizoen.

Verder is het beeld identiek met de eerste waarnemingen: veel vroege datums! Tien soorten zijn vroeger dan de standaarddeviatie, maar zonder opvallende uitschieters (meestal gaat het om enkele dagen eerder).

De gevolgen van het zeer warme weer: vroege Afrikagangers!!!

Doordat het hele seizoen alleen maar warme omstandigheden kent is het ontbreken van late aankomsten logisch. Toch is ook een trend waarneembaar dat het effect het grootst is in de warmste maand: april. In figuur 3 ligt de cluster van vroege eerste datums net voor en rond half april, de concentratie vroege medianen ligt er nét na. Logisch, want bij goede omstandigheden kan de mediaan vrij kort volgen op de eerste datum.

Figuur 3: Timing van vroege en late soorten

Flink wat soorten arriveren vroeg dus. De sterkste respons op hogere temperaturen treedt normaal gesproken op bij soorten die in Europa overwinteren en dus 'de verandering kunnen voelen'. De Afrikaanse soorten merken niets, want daar zijn temperaturen vrijwel stabiel. Toch gaat het dit jaar juist bij alle vroege soorten in april om vogels die in Afrika overwinteren!! Passend in het beeld is de beperkte vervroeging van deze soorten. Ze vertrekken op normale tijd uit Afrika en versnellen onderweg als ze de hoge temperaturen ontdekken.

Volgens eerste mededelingen van de Natuurkalender hebben veel planten en insecten echter veel sterker gereageerd, tot wel vier weken vroeger dan normaal. In dat geval is de vervroeging van de vogels toch weer te beperkt geweest om goed te synchroniseren met hun voedsel, zoals eerder is aangetoond bij de Bonte Vliegenvanger!

De inzenders

Dit jaar zakt het aantal deelnemers naar een bedenkelijk niveau terug. Piekten we in 2005 naar een record van 24, dit jaar blijven we hangen op 16! Zou dit het effect zijn van de late publicatie van de resultaten van 2006? Reden om dit jaar in ieder geval sneller te zijn en de fenologie weer aan het begin van het seizoen onder de aandacht te brengen.

De harde kern (waarvan acht al meer dan tien jaar hebben meegedaan!) mag trots zijn op een flink aantal waarnemingen. Het gevecht om de langste lijst tussen Arjan Hell en Vincent de Boer eindigt dit jaar onbeslist: beide 39 soorten. Erik Lam, Hans Quaden en Jan Schoppers komen dichtbij met 37, 36 en 34. Maar ook de kortste 'lijst' met één soort telt volop mee, want het gaat wel om de vroegste Bonte Vlieg!

De veelschrijvers scoren ook de meeste vroegste waarnemingen. Hierbij wint Vincent nipt met tien soorten, voor Arjan met negen. Maar vrijwel iedereen heeft wel een vroegste waarneming van een soort in zijn lijst staan.

Alle inzenders op een rij, achter hun naam het aantal soorten waarvan de eerste werd gescoord:

Vincent de Boer (10); Bob Coenen (3); Maarten Hageman (1); Arjan Hell (9); Greta van Hoorn (2); Norbert Kwint (1); Erik Lam (3); Norbert Lucassen (5); Jos Pilzecker (2); Hans Quaden (4); Ruud Reddingius (1); Jan Schoppers (1); Cor de Vaan (1); Roy Verhoef; Egbert Vrieling (1); Edwin Witter (2).

Iedereen bedankt!!!

2008

In deze Vlerk zit weer een nieuwe lijst voor het nieuwe seizoen. Onze gegevens worden op dit moment ook gebruikt als referentiewaarden voor het onderzoek van de Natuurkalender, omdat we een van de weinige zijn met een langlopende reeks met redelijke aantallen. Met alle klimaatsveranderingen wordt het steeds belangrijker om onze indrukwekkende serie op kwaliteit te houden. Mag ik dit jaar dus weer een groter aantal ingezonden lijsten ontvangen? Je hoeft alleen maar die eerste vogels op papier/pc zetten en na juni op te sturen.....

Bij voorbaat dank!

Tabel: Fenologie 2007

gem. eerste = gemiddelde eerste datum
 gem. med. = gemiddelde mediane datum
 mediaan = mediane datum, de datum waarop 50% van de gegevens binnen is
 N = aantal waarnemingen
 site = vroegste waarneming op de VWG-site
 6-3V of 6-3L = opvallend vroege resp. late datum (buiten de standaarddeviatie)
 12+ of 12- = opvallend hoog resp. laag aantal
6-3V of 6-3L of 12+ = nieuw 'record'
 12-mrt* = zie tekst

soort	'80-'06	'80-'97		2007			
	eerste datum	gem. eerste	gem. mediaan	eerste	mediaan	n	site
Zomertaling	27-feb	24-mrt	4-apr	17-mrt	5-apr	7	18-mrt
Wespendief	31-mrt	23-apr	2-mei	<u>28-mrt V</u>	1-mei	5	14-apr
Boomvalk	2-mrt	11-apr	26-apr	13-apr	28-apr	8	7-apr *
Scholekster	(1-1)	24-jan	1-mrt	(2-1)	22-feb	11	19-jan
Kleine Plevier	5-mrt	25-mrt	13-apr	24-mrt	8-apr	11	24-mrt
Grutto	27-jan	18-feb	6-mrt	17-feb	11-mrt	11	17-feb
Zwarte Ruiter	2-feb	4-apr	21-apr	26-mrt		4	26-mrt
Tureluur	26-jan	9-mrt	22-mrt	10-mrt	17-mrt	11	13-mrt
Groenpootruiter	23-mrt	15-apr	24-apr	<i>7-apr V</i>	19-apr	9	7-apr
Witgatje	9-feb	4-mrt	30-mrt	1-mrt *	3-apr	6	(23-jan)
Bosruiter	7-apr	26-apr	4-mei	<i>4-apr V</i>		3	10-apr
Oeverloper	17-mrt	11-apr	22-apr	8-apr	20-apr	6	6-apr *
Visdief	24-mrt	15-apr	24-apr	14-apr	18-apr	10	16-apr
Zwarte Stern	3-apr	24-apr	30-apr	<i>16-apr V</i>	<i>21-apr V</i>	5	16-apr
Zomertortel	19-mrt	23-apr	4-mei	29-apr		1	20-apr *
Koekoek	29-mrt	17-apr	26-apr	15-apr	<i>22-apr V</i>	11	15-apr
Gierzwaluw	3-apr	20-apr	29-apr	18-apr	<i>21-apr V</i>	13	14-apr *
Boerenzwaluw	16-mrt	27-mrt	8-apr	30-mrt	5-apr	13	28-mrt *
Huiszwaluw	28-mrt	14-apr	23-apr	9-apr	14-apr	12	9-apr
Oeverzwaluw	20-mrt	11-apr	23-apr	3-apr	19-apr	5	3-apr
Boompieper	3-mrt	22-mrt	8-apr	26-mrt	12-apr	10	21-mrt *
Gele Kwikstaart	23-feb	28-mrt	15-apr	24-mrt	14-apr	11	

Tapuit	26-mrt	6-apr	19-apr	11-4 (2x)	22-apr	7	10-apr *
Blauwborst	17-mrt	26-mrt	10-apr	1-apr	6-apr	6	1-apr
Roodborsttapuit	14-feb	10-mrt	25-mrt	10-mrt *	29-mrt	9	(22-jan)
Paapje	14-mrt	19-apr	29-apr	25-apr		4	25-apr
Gekraagde Roodst.	24-mrt	7-apr	21-apr	13-apr	21-apr	7	9-apr *
Zwarte Roodstaart	26-jan	17-mrt	1-apr	12-mrt	24-mrt	10	12-mrt
Nachtegaal	15-apr	24-apr	1-mei	14-apr V	25-apr V	7	14-apr
Sprinkhaanzanger	9-apr	20-apr	25-apr	15-apr		4	15-apr
Rietzanger	17-apr	24-apr	26-apr	21-apr		3	12-apr *
Bosrietzanger	15-apr	27-apr	9-mei	15-apr V	16-mei L*	8	
Kleine Karekiet	5-apr	30-apr	9-mei	16-apr V	29-apr V	8	16-apr
Grote Karekiet	10-apr	27-apr	9-mei	21-apr		4	21-apr
Spotvogel	14-apr	2-mei	14-mei	14-apr V	17-mei	5	2-mei
Zwartkop	18-mrt	30-mrt	12-apr	12-mrt V	4-apr V	15	(21-jan)
Tuinfluit	28-mrt	14-apr	28-apr	14-apr	23-apr V	8	15-apr
Grasmus	8-apr	20-apr	29-apr	14-apr	22-apr V	11	15-apr
Braamsluiper	19-mrt	12-apr	25-apr	9-apr	15-apr V	14	9-apr
Fitis	14-mrt	26-mrt	7-apr	1-mrt V	6-apr	13	2-apr
Tjiftjaf	9-feb	8-mrt	19-mrt	15-feb V	11-mrt V	14	(21-jan)
Fluiter	5-apr	21-apr	29-apr	25-apr	28-apr	6	22-apr *
Grauwe Vliegenv.	1-apr	26-apr	4-mei	21-apr	3-mei	6	18-apr *
Bonte Vliegenv.	25-mrt	15-apr	25-apr	14-apr	21-apr	10	15-apr
Wielewaal	24-apr	4-mei	10-mei	28-apr V		3	30-apr